

Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyası və pedaqoji prosesdə ondan istifadə

Sevda Xaspoladova,
Azərbaycan Dillər Universitetinin
pedaqogika kafedrasının baş müəllimi

Rəyçi: Museyib İlyasov,
pedaqogika üzrə elmlər doktoru

Məqalə ümummilli lider Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyası və ondan pedaqoji prosesdə istifadənin mahiyyətinə, məzmununa, məqsəd və vəzifələrinə həsr olunmuşdur. Məqalədə mənbələri Əlibəy Hüseynzadə tərəfindən yaradılan azərbaycançılıq ideologiyasının böyük öndər Heydər Əliyev tərəfindən inkişaf etdirilərək müasir məzmununda formalaşdırılması haqqında elmi ideyalar yer alır. Həmin ideyalardan pedaqoji prosesdə məqsədyönlü, planlı, mütəşəkkil olaraq istifadə edilməsi şagirdlərin böyük öndər Heydər Əliyevə və onun azərbaycançılıq ideyasına olan məhəbbət hissini yüksəltmiş olur.

Açar sözlər: pedaqoji proses, azərbaycançılıq ideologiyası, azərbaycançılıq məfkurəsi, ideyalıq tərbiyəsi, siyasi fəallıq, ideoloji istiqamət

Ключевые слова: педагогический процесс, идеология азербайджанства, азербайджанская убежденность, воспитание идеальности, политическая активность, идеологическое направление

Key words: pedagogical process, the ideology of being Azerbaijani, social ideology of being the Azerbaijani,

moral substance edication, political activity, ideological direction

Azərbaycançılıq ideologiyasını müstəqillik dövründə ölkəmizdə Heydər Əliyev bərqərar etmişdir. Hələ keçən əsrin əvvəllərində Əlibəy Hüseynzadənin irəli sürdüyü türkçülük, islamçılıq, müasirlik ideyaları azərbaycançılıq məfkurəsini özündə ehtiva edirdi. Türkçülüyə, islamçılığa, müasirliyə sığmayan, daha böyük sərhədləri aşaraq beynəlxalq məzmun kəsb edən bu ideyalar azərbaycançılıq ideologiyasını özündə

ehtiva edirdi (1) Müstəqillik dövründə Azərbaycanın iqtisadi, siyasi cəhətdən inkişafını özündə təcəssüm etdirən azərbaycançılıq ideyası ölkəmizi qloballaşma mərhələsinə aparan ideologiya hesab olunur. Qloballaşma bütün inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında da geniş vüsət almışdır. Ona görə ki, Azərbaycan Respublikasında inkişaf və tərəqqi Azərbaycan dövlətinin əsas strateji iqtisadi qərarlərdən hesab olunur. Dövlətçilik illərin ortalarından başlayan bu inkişaf və tərəqqinin əsasının qoyulması isə böyük öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Erməni təcavüzündən sonra torpaqlarının 20 faizinin işğal olunması sənaye və kənd təsərrüfatının dağılmasına səbəb olmuşdur. Bütün bunları nəzərə alan böyük öndər Heydər Əliyev atəşkəs rejiminə nail olmaqla xalq təsərrüfatının iflasa uğramış bütün sahələrində bərpa işlərinin aparılmasını Dövlət Proqramları səviyyəsində həll etməyə başladı. Çox keçmədi ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı dünya iqtisadiyyatının tərkib hissələrindən biri kimi tanındı. Yeni zavodların, fabriklərin, bərpad olmuş yol infrastrukturalarının tikintisinə başlanıldı. H.Əliyev neft sektoru ilə yanaşı, qeyri-neft

sektorunun inkişafına nail oldu. Ölkədə bazar iqtisadiyyatı modeli yarandı. Məktəblər, uşaq bağçaları inşa edildi. Yararsız vəziyyətə düşmüş binalar təmir edildi. Bakı öz simasını dəyişdi. Bir sözlə, ümummilli liderimiz qloballaşma şəraitində azərbaycançılıq məfkurasını yaradan amillərin inkişafını dövlət ideologiyasının tərkib hissəsinə çevirdi.

Ölkəmizdə milli-mənəvi dəyərlərimizə diqqət artırıldı, multikultural ənənələrlə bağlı dövlət səviyyəsində məqsədəuyğun işlər həyata keçirildi.

Söhbət azərbaycançılıqdan danışmışkən deməliyə ki, bir çoxları, ilk növbədə, milli mənsəbiyyəti, etnogenez məsələsini ön plana çəkirlər. Doğrudur, keçmişdə, milliliyi şərtləndirən meyarların, onun elmi-fəlsəfi anlamının hələ formalaşmadığı dövrlərdə yaranan məlumatlarda azərbaycançılıq ideyaları var idi. Şübhəsiz, tarixçilərin həmin dövrdə yazdıqları mətnlər, salnamələrin qeydləri, arxeoloji qazıntılar, etnoqrafik abidələr əsas şərtləndirir. Çünki bu materiallarda da azərbaycançılıq ideyaları var. Məhz ona görə Heydər Əliyevin irsində bu ideyalar azərbaycançılıq ideyasının tərkib hissələrindən biri kimi yer alır (1).

Məhz bu baxımdan qloballaşma mühitində qədəm qoyan Azərbaycan dövlətçiliyinin ən böyük məramlarından biri azərbaycançılıq ideologiyasına nail olmaq idi. Azərbaycançılıq ideologiyasının yaranması üçün milli-etnik xəttin qorunması, milli-mənəvi dəyərlərin gələcək nəsillərə çatdırılması, tarixiliklə məntiqiliyin vəhdətinin saxlanılması vacib idi. Heydər Əliyev buna da nail oldu. Böyük öndər bütün bunları qloballaşma dövründə yaradılan milli ideologiyanın tərkib hissələrindən birinə çevirdi. Qloballaşma dövrünə keçid milli ideologiyanın yaradılması: ən mühüm amillərdən hesab olunsaydı, digər tərəfdən ideologiyanın azərbaycançılıq imkanları genişləndirildi. Çünki böyük öndər milli-etnik gerçəkliyi özündə təcəssüm etdirən azərbaycançılıq ideologiyasını yaratmağa nail oldu. O sübut etdi ki, azərbaycançılıq ideologiyasının yaradılmasını özündə ehtiva edən amillərdən **birincisi** milli-etnik gerçəkliyin özüdür.

Bəs ikinci nədir? Əlbəttə ki, bu sualın yeganə konkret cavabı vardır.

İkincisi dildir – Azərbaycan dili. Professor S.S.Xəlilov göstərir ki, türk dilləri qrupuna mənsub

olmaqla bərabər, müəyyən özünə-məxsusluqları olan ərəb və fars kəlmələri ilə, habelə beynəlxalq istilahlarla zənginləşdirilmiş bir dil artıq adı fəsiyyətdən vəsiyəsinə elmlər və siyasət dilinə, dövlət dilinə çevrilmiş kamil bir dildir. Təsəddüfi deyildir ki, Heydər Əliyev Azərbaycan dilini milli varlığımızın əsas inteqrativ amili və eyni zamanda, tariximiz üçün açar hesab edir (1).

Burada tolerantlığı da öndər çəkmək vacibdir. Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideologiyasını inkişaf etdirməyin əsas istiqamətlərindən birini milli və ümumbəşəri dəyərlərdən olan dini qorumağı vacib hesab etdi. Ona görə ki, azərbaycançılıq ideologiyasını yaratmağın əsas istiqamətlərindən üçüncüsü dindir.

Ümummilli liderimiz ikinci dəfə hakimiyyətə gələndə dinimizin özünü təqdim etməsinə tarixi hadisə kimi qiymətləndirərək demişdir: Son illər dinimizə qayıtmaq, müstəqil Azərbaycan Respublikasında islam dininin öz yerini tutması tarixi hadisədir. Əsrlər boyu xalqımız bu dinə bağlı olaraq, ondan bəhrələnmək yaşayıb-yaratmışdır. Dinimizin yasaq edildiyi 70 il ərzində də hər bir etiqadlı adam onu öz qəlbində yaşatmışdır. İndi isə müstəqil

Azərbaycan Respublikası, İslama etiqad edən azərbaycanlılar müsəlman aləminin və ümmətinin tərkib hissəsidir. Bu da əsrlər boyu yaşamış və bizim üçün böyük dayaq olan milli, dini, mənəvi ənənələrimizin bərpası və inkişafının, möhkəmlənməsinin təzahürüdür. Gümən edirəm ki, biz azərbaycanlılara bu, sonradan gələcək bütün nəsillərə də tövsiyə olunur – heç vaxt imanımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacağıq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracağıq”.

Heydər Əliyevin dinə olan qayğılı münasibəti xalqın ürəyindən oldu. İnsanlar ölkə rəhbərinin “Bizim üçün dayaq olan milli, dini ənənələrimizin bərpası və inkişafının möhkəmləndirilməsi” fikrini böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşıladılar. Çünki dövlət rəhbərinin İslam dininə belə münasibəti xalqı azərbaycanlılıq məfkurasından çıxış etməyə yol göstərirdi.

Azərbaycanda tarixən hansı dinlər olmuşdur? Həmin dinlər müasir azərbaycanlıların, habelə Azərbaycan vətəndaşlarının milli mədəniyyətinin və mənəviyyatının formalaşmasında nə kimi iz qoyub?

Bu sualın ən real cavablarından biri “Azərbaycanlıların

yeganə etiqadı, məsləki, əqidə bütövlüyü, inamı İslam dinində öz təcəssümünü tapır. İslam dini yetişən nəslin əxlaqının saflaşmasında, onların mənəvi keyfiyyətlərinin formalaşmasında bənzərsiz rol oynayır”.

Heydər Əliyevə görə İslam əxlaqının saflaşdırılması milli əxlaqın saflaşdırılması deməkdir. İslam əxlaqı həm milli, həm də ümumbəşəri əxlaqın formalaşmasına təsir göstərən ən mühüm amillərdəndir. Hansı ki, bu amilin gücü ilə azərbaycanlılıq ideologiyasının yaranması üçün geniş imkanlar vardır. Böyük öndər xalqımızın bu imkanlardan yararlanmasına öz qayğısını əsirgəmədi. Ümummilli lider azərbaycanlılıq ideologiyasının formalaşmasını təmin edən amillərdən birini də milli etnoqrafiyamızla bağlı olmasını göstərirdi. Etnik-milliyətçi mənşəli həyat tərzi həmişə ümummilli liderimizi maraqlandırır. Ona görə o, daim tövsiyə edirdi ki, milli etnoqrafiyamızı yenidən yaratmalıyıq. Çünki etnoqrafiya sahəsində özünü göstərən ziddiyyətlər azərbaycanlılıq ideologiyasının yaradılması və formalaşdırılması işinə əngəl törətməmiş olur.

Azərbaycanlılıq ideologiyasının yaranması və inkişafı üçün

zəruri olan beşinci amil topônimoikadır. İnsanların yaşadıkları, məkan saldıqları, yerlərə qoyulan adların təhrif edilməsi də azərbaycanlılıq ideologiyasının təbliği işinə mane olan amillərdən sayılır. Ulu Öndər bu sahədə islahatların aparılmasını da mütəmadi olaraq tövsiyə edirdi.

O, azərbaycanlılıq ideologiyasının formalaşdıran amillər içərisində mədəniyyət amilinə böyük üstünlük verirdi. Milli-mənəvi mədəniyyət yetişən nəslin nümayəndələrinin mənəviyyət bütövlüyünü təmin edir. Bu baxımdan milli mədəniyyətin inkişafı azərbaycanlılıq ideologiyasının inkişafında mühüm rol oynayır. Ona görə Böyük Öndər bir çox çıxışlarında milli mədəniyyətimizin inkişafını şərtləndirən cəhətləri önə çəkir və bu cəhətlərin azərbaycanlılıq ideologiyasının inkişafındakı roluna dair faydalı fikirlər, dərin mənalı ideyalar irəli sürür.

Azərbaycanlılıq milli mündəricədən kənar çıxan, millilik və ümumbəşəriyyətin vəhdətindən çıxış edən bir məfkurədir.

Bu məfkurənin məzmunu Azərbaycanda ilk dəfə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev tərəfindən açılmış

və bütün dünya azərbaycanlılarına örməgən edilmişdir.

“...Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsəbiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycanlılıq – Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” (1, 26).

Bütün bunları azərbaycanlılıq məfkurəsi kimi pedaqoji dəyəriyyətə gətirmək çox faydalıdır. Ümumtəhsil məktəblərinin istər ibtidai siniflərində, istər yuxarı siniflərində azərbaycanlılıq ideologiyası ilə bağlı fikirlər, öyrədilən mövzunun məzmununa uyğun olaraq şərh edilməsi çox faydalıdır. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan bütün fənlərin əksər mövzularının tədrisi prosesində azərbaycanlılıq ideologiyasına dair ideyalardan istifadə etmək olar. Xüsusilə humanitar fənlərin tədrisində hər hansı bir mövzunun öyrədilməsi zamanı azərbaycanlılıq ideologiyasına, milli məfkurəyə, milli ideologiyaya, milli mədəniyyətə, milli koloritə aid olan didaktik nümunələrdən istifadə etməklə şagirdlərə azərbaycanlılıq ideologiyasının mahiyyətini aşılamaq mümkündür. İbtidai siniflərdən başlayaraq yuxarı siniflərə qədər

yeri düşdükcə azərbaycanlıq ideologiyasını özündə əks etdirən didaktik nümunələrdən istifadə etmək çox faydalıdır. Nümunə təriqi ilə ibtidai siniflərin Azərbaycan dili və Həyat bilgisi dərslərlərində verilən mövzuların sırasına diqqət etsək, fikrimizi daha aydın, daha dəqiq şərh etmiş olarıq. İbtidai siniflərin Azərbaycan dili dərslərlərinin hər birində belə mövzular mövcuddur. Məsələn, III sinfin Azərbaycan dili dərslərində 8 bölmə mövcuddur. "Ailə və məktəb", "Mənəvi dəyərlər", "Sirlı dünya", "Sevimli qəhrəmanlarımız", "Tarixi şəxsiyyətlər", "Bayramlar və tarixi günlər", "Hikmət xəzinəsi", "Mədəni irismiz" kimi bölmələrə daxil edilən bütün mövzularda azərbaycanlıq ideologiyası üçün zəruri sayılan fikirlər, ideyalar, tövsiyələr, məsləhətlər vardır. Yaxud, IV sinfin Həyat bilgisi dərslərində öz əksini tapan "Sənin təhsilin", "Sənin hüququn", "Sənin məna-viyyatın", "Sənin sağlamlığın", "Sənin rahatlığın və mühafizən", "İnsan təbiəti dəyişir", "Cəmiyyətin global problemləri" kimi rubrikalar altında verilən mövzuların hər birində şagirdlərə azərbaycanlıq məfkurəsi ilə bağlı müvafiq ideyalar aşılamaq üçün nəzəri məlumatlar vardır.

Həmin nəzəri məlumatların hər biri şagird şəxsiyyətinin azərbaycanlıq məfkurəsinə mənimsəməkdə fəallaşdırılmasına xidmət edir. Pedaqoji prosesdə elə motivləşdirmə işləri aparmaq lazımdır ki, azərbaycanlıq məfkurəsi müvafiq tələbatlara çevrilmiş olsun.

Şəxsiyyətin fəallığı tələbatların təmin olunması prosesində təzahür edir. Burada da insan şəxsiyyəti fəallığı və heyvan davranışı fəallığı formalarında fərq meydana çıxır. Heyvan öz davranışında onun sayəsində fəaldır ki, onun təbii təşkili (bədəninin quruluşu və üzvləri, instinktlər fondu) onun tələbatlarının obyektinə ola biləcək və onları əldə etmək üçün fəal cəhd doğuracaq şeylər dairəsini bir növ qabaqcadan müəyyən edir. Fizioloqlar sübut etmişlər ki, bütün canlılarda tələbatlar fəaliyyətdə meydana çıxır və insanı müəyyən işə təhrik edir. Bu, o deməkdir ki, pedaqoji prosesdə azərbaycanlıq ideologiyasını tələbatlara çevirmək üçün onun motivini düzgün müəyyənləşdirmək lazımdır. Düzgün motivləşdirmək isə şagirdlərin azərbaycanlıq ideologiyasına olan marağını artırmış olur (4, 110). Təcrübə və müşahidələr göstərir

ki, azərbaycanlıq ideologiyası ilə bağlı fəaliyyətin düzgün motivləşdirilməsi, şagirdlərin azərbaycanlıq məfkurəsinə olan marağı meyllərinin əhatə dairəsini artırmış olur. Şagirdlərin azərbaycanlıq məfkurəsinə olan marağı meyllərinin genişlənməsi yeni təbiiyyətə məkəbinin yaranmasına səbəb ola bilər. Azərbaycan xalq pedaqogikası materiallarında göstərilir ki, yaşlı nəsillərin təbiiyyətini düzgün qurmaları yetişən nəslin nümayəndələrində həmin təbiiyyətə işinə, əxlaqi normalara, mənəvi keyfiyyətlərə olan marağı və meyllərini gücləndirmiş olur. Unutmaq olmaz ki, təbiiyyətin tarixi insan cəmiyyətinin tarixi qədər qədimdir. Cəmiyyətin inkişafı tarixində elə bir dövr olmuşdur ki, orada yaşlı nəslin nümayəndələri gənc nəslin təbiiyyətə qayğısına qalmamış olsun. Lakin müxtəlif zamanlarda, müxtəlif inkişaf mərhələlərində təbiiyyətin mahiyyəti, xarakteri və uşaqlara aşılama yolları eyni səviyyədə olmamışdır. Ən qədim zamanlarda təbiiyyət işi sadə, təbiiyyət məsələləri üzrə bilik, bacarıq və baxışlar məhdud olmuşdur. İlk insanlar yaşamaqdan ötrü yemək-icmək şeyləri; paltar, sığınacaq yerləri və s. qeydinə qalmalı, bütün bu hallarda əməklə məşğul

olmalı, zəhmət çəkməli, təcrübə toplamaq və həmin təcrübəni öz övladlarına, gənc nəsəə aşılamalı idilər. Bu, tarixi zərurət idi. Zaman keçdikcə insanların biliyi və həyat təcrübəsi artır, dünyagörüşü genişləndirir. Təbiiyyət sahəsindəki təcrübə və biliklər də artır, zənginləşir. Onu sələflərdən xələflərə vermək işi xüsusi ustalıq, qayda-qanun, adət və ənənə tələb edir. Bu yolla xalq pedaqogikası yaranır (3, 9). Deməli, pedaqoji prosesdə azərbaycanlıq ideologiyası və milli məfkurə ilə bağlı məlumatların müvafiq didaktik tələblərə uyğun hazırlanması, məqsədyönlü, planlı və mü-təşəkkil olaraq şagirdlərə çatdırılması, onların azərbaycanlıq ideologiyasına və XX-XXI əsrlərdə onun bənzərsiz təbliğatçısı olan böyük öndərimiz Heydər Əliyevə olan hədsiz məhəbbətini yaratmış olur.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, Heydər Əliyevin azərbaycanlıq ideologiyasının nəzəri və praktik baxımdan bəzi məsələlərinin pedaqoji prosesə gətirilməsinin zəruri şərtləri müəyyənləşdirilmişdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə əksini tapmış fikirlərdən ümum-

təhsil məktəblərində çalışan fənn müəllimləri təlim prosesində və dərslərdə nəzarət tədbirlərində faydalana bilərlər.

Nəticə etibarilə deməliyə ki, Heydər Əliyevin yaratdığı azərbaycançılıq ideologiyası artıq ədəbiyyatda möhtəşəm yer almışdır. Ümumtəhsil məktəbləri üçün hazırlanan dərsliklərdə Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının xərhinə müəyyən yer ayrılışdır. Tədris vasitələrində bu məsələlərə geniş yer verilməsi vacibdir. Bu, şagirdlərin vətənpərvərlik hisslərinin daha çox inkişafını təmin etmiş olar.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq məfkurəsi. Bakı, "Azərbaycan universiteti" nəşriyyatı, 2002.
2. Heydər Əliyev. Müstəqillik yollarında. Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, I cild. 1997.
3. Həşimov Ə., Sadıqov F.. Azərbaycan xalq pedaqogikası. Bakı, 2000.
4. Ümumi psixologiya. Moskva, 1977.
5. "İnküziv cəmiyyətlərdə birgə yaşama: Çağırış və Məqsəd". IV Qlobal Bakı forumunun açılışında Azərbaycan Respubli-

kasının Prezidenti İlham Əliyevin niyyəti. (Multikultural yazılı abidlərin-alyazmaların tədqiqi məsələləri, respublika elmi-nəzəri konfransının materialları. Bakı, 12 oktyabr 2016-cı il, səh. 9-10).

6. Teymur Kərimli, Nizami Gəncəvi və Əbdürrəhman Cəmi. (Multikultural yazılı abidlərin-alyazmaların tədqiqi məsələləri, respublika elmi-nəzəri konfransının materialları. Bakı, 12 oktyabr 2016-cı il, səh. 11).

7. Aybəniz Əliyeva-Kəngərli. Multikulturalizm-Ədəbi Qayadan Dövlət Modelinə. (Multikultural yazılı abidlərin-alyazmaların tədqiqi məsələləri, respublika elmi-nəzəri konfransının materialları. Bakı, 12 oktyabr 2016-cı il, səh. 18).

Севда Хасполодова Идеология азербайджанства Гейдара Алиева и пользование им в педагогическом процессе Резюме

Статья посвящена рассмотрению идеологии азербайджанства общенационального лидера Гейдара Алиева, сути, содержанию и цели пользования им в педагогическом процессе. В статье отводится место идеологии азербайджанства со-

зданием коморый являлся Алибей Гусейнзаде и был развит в современном содержании общенациональным лидером Гейдаром Алиевым. Пользование этими идеями в педагогическом процессе в планомерной, организованной форме способствует возвышению чувства любви к общенациональному лидеру Гейдару Алиеву и его идее азербайджанства.

Севда Хасполодова The ideology of being an Azerbaijani of Heydar Aliyev' and using of it in pedagogical process Summary

The article is devoted to the ideology of Heydar Aliyev and the

essence, content, aim and duty of using it in pedagogical process. The ideology of being an Azerbaijani which the origins of it was created by Alibay Huseynzadeh and the scientific ideas about the developing and formulating of this ideology in modern content by Heydar Aliyev is shown in the article.

Using of these ideas in pedagogical process in expedient, systematic, organized form heightens of love feeling of pupils to Heydar Aliyev and his ideology of being an Azerbaijani.